

I РОЗДІЛ

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕЛІТИ

УДК 37.013 + 37.03:316.344.42

*Романовський О. Г., Полянська І. В., Шевченко В. Ф.,
м. Харків, Україна*

МОВНА КОМПЕТЕНЦІЯ ЯК СКЛАДОВА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ УПРАВЛІНЦЯ ХХІ СТОЛІТТЯ

Думка про те, що в умовах інформаційного суспільства техногенної цивілізації виникає потреба у трансформації, перебудові парадигми освіти та науки в цілому, вищої освіти зокрема, та її важливої складової – гуманітарного знання, є вже трюїзмом [1, 39]. Звичайно, не може залишатися без змін й структурування методичне, змістовне наповнення мовної підготовки у вищих навчальних закладах.

Загальновідомим також є ставлення до знання як до найважливішого для суспільства і для окремої людини чинника, що начебто здатний розв'язати всі проблеми, тобто в усьому світі вища освіта перестає бути просто способом підготовки фахівців для різноманітних сфер діяльності, а дедалі більше перетворюється на обов'язковий етап розвитку особистості і стає безперервною, а система неперервної освіти трактується в наш час як нова соціально-педагогічна парадигма, «формування якої об'єктивно зумовлене усім соціально-економічним і суспільним розвитком під впливом глобалізаційних та інтеграційних процесів, якими характеризується сучасний цивілізаційний розвиток. Вона покликана і здатна забезпечити сучасний рівень професійної підготовки фахівців, послідовність і взаємоузгодженість формування професійного мислення як основи професійної культури» [2, 18].

В наш час у вищій школі стає вже недостатнім просте нагромадження знань, тому що завдання ВНЗ значніше поглиблюються. Насамперед, йдеться про зближення за часом здобуття знань і їхнього застосування, тобто оволодіння вміннями та навичками у використанні конкретних знань, здатності адекватного реагування на виклики сучасного суперечливого суспільства, коли справжній фахівець-керівник, управлінець в змозі взяти на себе відпо-

відальність за долю як окремих людей, так і всесвіту в цілому, коли представник гуманітарно-технічної еліти XXI століття є абсолютно нездатним робити шкоду природі і людству навіть заради своєї особистої користі.

Все зазначене вище впливає з численних документів міжнародних форумів та висловлювань європейських експертів стосовно Болонського процесу, що його деякі автори відносять до кардинальнішої в усій історії вищої освіти структурної реформи на етапі переходу до суспільства знань [3, 169].

Абсолютно очевидно, що Болонський процес є породженням не тільки і не стільки лише проблем вищої освіти. Системи освіти набувають кризи та врятовуються від неї тільки завдяки втручання або знаходження своєї відповідності – часу, запитам, динаміці та спрямованості економічних, соціальних і політичних змін. Йдеться про те, що «...європейські університети зараз знаходяться у стані метушні, яка виникла як наслідок необхідності з'єднати якості традиційної освіти з новими освітніми потребами суспільства у третьому тисячолітті» [4, 137].

В даних матеріалах зазначається, що реформа відбувається за умов зростаючого динамізму, зміни соціально-політичних парадигм, світової кризи та все більшого поширення невизначеності. У зв'язку з цим виокремлюються деякі особливості реформи.

По-перше, це загальносистемна реформа загальноєвропейського рівня, тобто вона передбачає деякий цикл реформ. По-друге, це загальносистемна реформа на національному (державному) рівні. По-третє, це загальносистемна реформа на інституціональному (вузівському) рівні. Як кожна реформа, що має загальносистемний характер, вона визначає неминучість змін її зовнішніх і внутрішніх параметрів.

Структурні реформи, які здійснюються у межах Болонського процесу, є способом створення європейського простору вищої освіти, в якому було б збережено багатство всієї академічної культури, різноманітність національних і навіть вузівських її типів і різновидів при одночасному досягненні порівнянності, а в майбутньому й сумісності. Академічні співтовариства не погоджуються з втратою унікальних національних традицій освіти навіть заради прийняття уніфікованої моделі вищої освіти. Це є розумною і правильною пропозицією, з якою не можна не погодитися, але нашорошує та розчаровує ставлення до гуманітарної освіти в цілому, лінгвістичної підготовки зокрема, оскільки йдеться в основному про прагматичні поверхневі сторони цієї проблеми. На наш погляд, недостатньо уваги приділяють формуванню саме особистісних якостей фахівця, створенню нової планетарної свідомості майбутнього керівника-управлінця XXI століття, здатного адекватно у кризових умовах відповісти на виклики занадто динамічної сучасності, адже відомо, що людина, яка володіє великою кількістю знань й складною технікою, однак не має відповідного рівня розвитку свідомості та реалізованого духовного потенціалу, може невиправно зашкодити не тільки окремій люди-

ні, але й суспільству в цілому. Цю проблему докладно розглянуто у наших попередніх публікаціях [5, 354; 6, 243].

Однак все ж таки, характеризуючи ВНЗ майбутнього у Меморандумі, підготовленому доктором Норбертом Вензелем (Департамент менеджменту АО DEBIS) і професором у галузі освіти Стенфордського університету Хансом Н. Вайлером [3, 101], зазначається, що він має бути здатним сприяти накопиченню духовних ресурсів у суспільстві знань, задовольняти вимоги зростаючого знання у ключових компетенціях, перетворитися на місце «діалогу між вченими та громадянами», духовної взаємодії національного та інтернаціонального (полі культурного) рівнів тощо.

Якщо порівняємо основні вимоги до професійної діяльності в індустріальному та інформаційному суспільствах, то побачимо, що виникає необхідність появи нової освітньої культури, а ми, викладачі, зобов'язані дати нашим студентам і нашому суспільству таку систему вищої (в тому числі й гуманітарної) освіти, щоб вони мали найкращі можливості шукати і знаходити свою особисту сферу для застосування вмінь.

Аналізуючи усі якості, які є необхідними для фахівця в інформаційному суспільстві, що найважливішою складовою професійності стає здатність до ефективної взаємодії з іншими суб'єктами у різноманітних умовах і ситуаціях діяльності. Багато в чому ефективність такої взаємодії пов'язана з комунікативними навичками майбутніх керівників, управлінців, які відображають їхні вміння обирати, встановлювати й підтримувати задля досягнення професійної мети найбільш адекватний конкретній ситуації стиль спілкування, обґрунтований шанобливим ставленням, врахуванням особистісних особливостей співбесідників.

Сучасними вченими зроблено спроби сформулювати методологічні вимоги, які необхідно враховувати при розробці концепції змісту гуманітарної освіти, в тому числі і мовної [1, 46]. По-перше, необхідно виходити з очевидної обставини, що концепція може мати істотно проектний характер, тобто її основне завдання – не описувати наявний стан справ, а пропонувати варіанти формування того майбутнього стану. Звідси випливає, що для побудови такої концепції необхідна робота, у ході якої пропонуються, оцінюються і доопрацьовуються різні сценарії цього майбутнього стану.

По-друге, концепція ніяким чином не може розраховувати на універсальність – навпаки, її принциповою настановою є те, що вона повинна бути вписана в цілком конкретний контекст історичного місця і часу. Розробка концепції і її практичне застосування – це не дві різні стадії процесу, що впливають одна за одною, а дві його сторони, що накладаються одна на одну як у часовому, так і в організаційному плані.

Важливо зрозуміти, що гуманітарне знання (й зокрема лінгвістичне) не можна розглядати в контексті освіти тільки як предметне знання, воно припускає специфічний тип філософсько-методологічної рефлексії знання взагалі, знання як такого. Гуманітарне знання (як і мовне) передбачає «гума-

нітарне відношення» як установку мислення, свідомості, що виникає тільки у визначеному типі комунікації. Спрямованість на розуміння індивідуального, а не каузальне пояснення загального, діалогічність, рефлексивність, текстуальність – це лише деякі характеристики цієї установки. Хоча традиційною характерною рисою радянської освіти була фундаментальність (яку, безумовно, ми не повинні втратити), в той час гуманітарна установка була відсутня, у цьому сенсі не було й гуманітарного знання як специфічного типу рефлексії через надмірну ідеологізованість і підкорення класовому підходу. Тому оновлення гуманітарної освіти (в тому числі й мовної) неможливо без відновлення змісту та структури лінгвістичного знання.

Необхідно окреслити, що під змістом гуманітарної (також і мовної) освіти будемо розуміти не тільки знання в галузі мови та літератури, але і знання про суспільство, уміння й навички соціальної взаємодії. Таким чином, зміст гуманітарної освіти задається, умовно кажучи, двома векторами. Один з них – це традиція, що повинна передаватися від покоління до покоління. Другий вектор орієнтований на сучасність і на те, що передбачається, на прогнозоване майбутнє.

Задачі щодо трансформації змісту гуманітарної освіти можуть вирішуватися декількома шляхами. З одного боку, вважають, що це може бути деідеологізація освіти. З іншого, - інноваційні зусилля спрямовані в першу чергу на технології навчання, тобто у центрі уваги, на жаль, насамперед постає питання «як?», а не «що?».

Гуманітаризація, здійснювана в системі освіти, реалізується багато в чому нерефлексивно і «негуманітарно», тобто без відновлення змісту та структури гуманітарного знання. Модернізація змісту та структури мовної підготовки вимагає артикуляції гуманітарної моральної установки та її зіставлення із соціально-технічною та природничо-науковою установкою. Основні імперативи мовних знань – це, по-перше, їх відповідність екзистенціальним запитам людини, «присутність» у просторі людського замислювання, самовизначення і проектування, тобто вони мають постачати індивіду техніку поведінки з власною суб'єктивністю, а також розширювати свідомість за допомогою навчання долати спонтанні кризові ситуації життя, відповідати людському розумінню і дії. По-друге, забезпечувати індивіда технологією соціального орієнтування в складних соціальних структурах, щоб допомогти особистості конкурувати з тотальними формами організації суспільства, перемогти в боротьбі з могутніми бюрократичними структурами і технократичними формами організації суспільства.

Розробляючи новий курс дисципліни «Мова ділової комунікації фахівця» для магістрів, ми спиралися на викладене вище. Курс, розроблений відповідно до вимог освітнього стандарту, складається з трьох взаємопов'язаних частин: 1) «Теоретичні аспекти комунікації», 2) «Прагматичні аспекти комунікації», 3) «Риторичні аспекти комунікації». Теоретичні аспекти риторики містять аналіз і вивчення таких основних питань – організація та управління

мисленнево-мовленнєвою діяльністю: концептуальний, закон моделювання аудиторії, стратегічний закон, тактичний, мовленнєвий, безпосереднього спілкування, системно-аналітичний закони.

Практичні аспекти риторики включають такі основні питання: предмет, зміст усного публічного виступу, текст виступу та його параметри, образ оратора, професіограма оратора, логічна культура оратора, його мовленнєва культура, композиція і стиль виступу промовця, аудиторія, психологія аудиторії, взаємодія оратора з аудиторією, спілкування оратора з аудиторією як творчий процес [8, 193].

Практичні аспекти комунікації базуються на чергуванні семінарсько-практичних занять у активній формі: рольові та ділові ігри, тестування, відеопрактикуми, відеотренінги, «круглі столи», диспути, дискусії, конкурси, олімпіади тощо. Курс «Мова ділової комунікації» пропонується із врахуванням фахових інтересів студентів, з гнучкою перебудовою, переструктуруванням матеріалу відповідно до потреб аудиторії.

Велику увагу приділяємо формуванню таких умінь і навичок: практично застосовувати синтонічну модель спілкування, закономірності проксемики, такесики, основні закони спілкування, долати бар'єри спілкування, врахувати гендерні особливості ділових партнерів, використовувати в діловому спілкуванні графологію, кінетику, психологічні засоби впливу на партнера відповідно до стратегії «виграв / виграв», проводити ділові бесіди, переговори, збори, наради, готувати публічні доповіді, оволодіти емпатичним слуханням під час ділового спілкування. Формування даних умінь й навичок – це допомога в соціальному адаптуванні фахівців-керівників майбутнього. Мета сучасної інтелігентної людини – осмислити багатющу лінгвістичну спадщину цивілізованого людства й свого народу на новому етапі розвитку суспільства, а також стосовно власних можливостей, конкретної ситуації спілкування; виробити оригінальний ораторський стиль, розширити духовно-інтелектуальні обрії у широкому контексті світової й національної культури.

Список літератури: 1. *Оніщенко І.Г.* Гуманітарна освіта в інформаційному суспільстві // Європейський університет. Болонський процес. Проблеми модернізації освіти України в контексті Болонського процесу. / Матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції/ - К., 2004, - С. 39-49. 2. *Тимошенко І.І., Тимошенко О.І.* Формування системи навчання впродовж життя – стратегічний напрям модернізації освіти // Європейський університет. Болонський процес. Проблеми модернізації освіти України в контексті Болонського процесу. / Матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції/ – К., 2004, – С. 18. 3. Болонский процесс: нарастающая динамика и многообразие (документы международных форумов и мнения европейских экспертов) / Под ред. В. И. Байденко. – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2002. – 397с. 4. Болонский процесс: на пути к Берлинской конференции (европейский анализ) /

Под ред. В. И. Байденко. – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, Российский новый университет, 2004. – 416 с. 5. Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти. Зб. наукових праць / За ред. Л. Л. ТОВАЖНЯНСЬКОГО, О. Г. РОМАНОВСЬКОГО. – Вип. 18 (22). Харків: НТУ «ХП», 2008. – 400 с. 6. Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Зб. наукових праць / Вип. 10. Харків: Константа, 2006. – 311 с. 7. Болонський процес у фактах і документах. Інтеграція вищої освіти України в європейський простір. Київ – Тернопіль – 2003. – С. 39-49. 8. *Сагач Галина* Риторика. – Київ, 2000. – С.193.

О. Г. Романовський, І. В. Полянська, В. Ф. Шевченко

МОВНА КОМПЕТЕНЦІЯ ЯК СКЛАДОВА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ УПРАВЛІНЦЯ ХХІ СТОЛІТТЯ

Дана стаття присвячена проблемам модернізації освіти України в контексті Болонського процесу. Сучасними вченими зроблені спроби сформулювати методологічні вимоги, які необхідно враховувати при розробці концепції змісту гуманітарної освіти, в тому числі і лінгвістичного, що сприяє соціальному адаптуванню майбутніх фахівців – керівників.

А. Г. Романовский, И. В. Полянская, В. Ф. Шевченко

ЯЗЫКОВАЯ КОМПЕТЕНЦИЯ КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ ФОРМИРОВАНИЯ ЛИЧНОСТИ УПРАВЛЕНЦА ХХІ ВЕКА

Данная статья посвящена проблемам модернизации образования Украины в контексте Болонского процесса. Современными учеными сделаны попытки сформировать современные методологические требования, которые необходимо учитывать при разработке концепции содержания гуманитарного образования, в том числе и лингвистического, что способствует социальной адаптации будущих специалистов – управленцев.

A. Romanovskiy, I. Polyanskaya, V. Shevchenko

LINGUISTIC JURISDICTION AS CONSTITUENT OF FORMING OF PERSONALITY OF UPRAVLENTSA OF A XXI AGE

The given article is devoted to the problems of modernization of formation of Ukraine in a Bolonskogo user structure. By modern scientists the attempts to form the modern methodological requirements which it is necessary to take into account at development of conception of maintenance of liberal education are done,

including linguistic, that is instrumental in social adaptation of future specialists – upravlentsev.

Стаття надійшла до редакції 26.02.2011

УДК 378:37.032

*Игнатюк О.А.
Харьков, Украина*

ТВОРЧЕСКОЕ САМОРАЗВИТИЕ ПРЕПОДАВАТЕЛЯ КАК ПРОЦЕСС СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ЕГО ПРОФЕССИО- НАЛИЗМА

Актуальность проблемы. Стратегия современного педагогического образования состоит в профессионально-личностном развитии и саморазвитии личности педагога. Образ педагога, представленный в целях педагогического образования, выступает как модель конечного результата деятельности — педагога способного свободно ориентироваться в сложных социокультурных обстоятельствах, ответственно и профессионально действовать в условиях решения актуальных образовательных задач.

Профессиональная деятельность преподавателя по своему характеру давно и однозначно отнесена в научных исследованиях к творческим видам деятельности и рассматривается как весьма нелегкий труд. Рассмотрение этих вопросов, их обоснование находим в трудах выдающихся мыслителей и педагогов различных эпох (Н. Бердяев, А. Дистерверг, И. Кант, П. Каптерев, Я. Коменский, М. Ломоносов, А. Макаренко, Й. – Г. Пестолоцци, М. Пирогов, Г. Сковорода, В. Сухомлинский, Л. Толстой, К. Ушинский, С. Франк и многих других) [4,7,8 и другие].

С профессиональной деятельности педагога проявляется не только в многообразии компонентов и взаимосвязей между ними, но их наличии между этими компонентами и внешней средой. На эти теоретико-методические аспекты обращают внимание в своих научных трудах А.Н. Алексюк, И.Д. Бех, А.И. Гура, В.Н. Гринева, И.А. Зязюн, Н.Б. Евтух, Е.Н. Ионова, В.А. Кудин, В.И. Лозовая, Е.Н. Пехота, И.Ф. Прокопенко, А.Г. Романовський, Л.С. Рыбалка, С.А. Сисоева, О.В. Сухомлинская, Т.И. Сущенко, А.В. Сущенко и другие ученые [3,4,9,12 и другие].

Преподавательская деятельность неразрывно связана с творчеством. Практически при проведении каждого занятия приходится что-то корректировать и в содержании учебного материала, и в методике обучения. Не случайно, проводимое занятие каждый раз получается новым. Педагог становится мастером своего дела, профессионалом по мере того, как он осваивает и